

Sveriges antiziganistiska historia

Heidi Pikkarainen, Eleonor Frankemo, Gunno Gunnmo,
Rosita Grönfors, Mujo Halilovic, Stefano Kuzhikov,
Diana Nyman, Angelina Dimiter Taikon, Marian Wydow

Heidi Pikkarainen, Huvudsekreterare i kommissionen mot antiziganism, Regeringskansliet.

E-post: Heidi.Pikkarainen@regeringskansliet.se.

Sverige har en lång historia av att förfölja och fördriva romer.

Låt inte historien återupprepas.

För drygt ett år sedan presenterade regeringen en vitbok som beskriver övergrepp som romer utsattes för under 1900-talet. Vitboken visar med all önskvärd tydlighet att det har funnits en bred uppslutning kring antiziganistiska föreställningar som har legitimerat förföljelsen och fördrivningen av romer. I den här artikeln lyfter vi fram några utmärkande drag som präglat politiken och som pekar på antiziganismens kontinuitet.

Det råder i dag enighet om att rasbiologin i början av seklet ansågs vara en accepterad forskarteori om raser och ärftlighet. Föreställningen om den nordiska rasens överlägsenhet var en allmängiltigt vedertagen uppfattning och hade få kritiker.

I rasbiologiska institutets regi mättes huvuden, intelligenstester gjordes och stereotypa egenskaper av bland annat samer och romer beskrevs och fick fäste. Men hur många känner till att rasbiologiska utgångspunkter har legat till grund för en omfattande kartläggning som Socialstyrelsen genomförde i början av 1940-talet? Eller att Institutet för medicinsk genetik och Socialmedicinska institutionerna vid Uppsala universitet i början av

1960-talet genomförde en kartläggning där romer övertalades att lämna blodprov i syfte att fastställa romers rasbiologiska ursprung? Undersökningen finansierades av Arbetsmarknadsstyrelsen som i sin tur hade fått i uppdrag av riksdagen att vidta åtgärder för att trygga romers försörjning.

Som ett led i den svenska undersökningen mätte man också romers huvud- och kroppsdelar. Svenska romers blodgrupper jämfördes med romers från Ungern, Jugoslavien, Rumänien och Frankrike. Hår och ögonfärg registrerades. Intelligenstester genomfördes. Man fyllde i ett 20-sidigt journalformulär där varje aspekt av romers liv var föremål för granskning. Man förde in uppgifter om personers skolgång, utbildningsgrad, kostvanor, kroppshygien, social grundinställning, bostadsvillkor, psykisk status, hur många av personerna som definierades som ”helzigenare”, ”halvzigenare”, ”trekvarztzigenare” och ”icke-zigenare”. Med de senare avsågs personer som var gifta med romer.

Varje person tilldelades ett Z-nummer och personakt med stigmatiserande utlåtanden om personen. Z-numret kopplades till ett register och kom un-

der andra hälften av 1900-talet att utgöra underlag för kommunala förvaltningars arbete med att ”rehabilitera” gruppen.

Under första hälften av 1900-talet var det många kommunala aktörer som på uppdrag av staten var involverade i att kartlägga romer. Samtida forskning och den politiska diskussionen visar att det fanns en oro som var kopplad till kvalitén hos det svenska folket. Det är mot den bakgrunden som frågan om ursprung var viktig. Det biologiska ursprunget var således av politisk betydelse och åtgärder mot gruppen avvägdes i förhållande till deras förväntade anpassning. Ursprunget ansågs alltså avslöja graden av svenskhet och också möjlighet att anpassa sig till den svenska kulturen och det svenska levnadssättet.

Det var dessa avvägningar som också låg till grund för steriliseringspolitikens genomförande. Tidigare statliga utredningar har dragit den generella slutsatsen att det inte finns stöd för antagandet att sterilisering var en riktad åtgärd mot romer. Samtidigt har romer vittnat om hur de drabbades och att omhändertagande av barn var en åtgärd som gjordes i samma anda som steriliseringspolitiken. Genomgången av akter från mitten av 1940-talet bekräftar många romers erfarenheter. Det var framförallt idén om ”rasförbättring” som var grunden för steriliseringsingrepp och omhändertagande av barn. Övergreppen motiverades utifrån syften som nationens och samhällets bästa. Socialstyrelsen tog dessutom fram en handbok om mödrahjälp som bl.a. föreskrev att romska kvinnor inte skulle

ha en självklar rätt till mödrahjälp. I denna handbok framhölls också att ”sterilisering ofta är den enda utvägen för att undvika framtida komplicerade hjälpbehov”.

Samma aktörer som hade en roll i genomförandet av steriliseringspolitiken hade också en roll i den fördrivning romer utsattes för. Det var samma aktörer som nekade romska barn tillgång till skola, i princip stängde arbetsmarknaden för romer, förbjöd romer att komma innanför landets gränser, inte minst mitt under brinnande världskrig då romer utsattes för Förintelse. De repressiva åtgärderna mot romer var ofattbart omfattande och motiverades många gånger utifrån den seglivade föreställningen att romer var oönskade och hade skuld till sin egen situation.

Antiziganismens kontinuitet visar sig i det allvarliga förhållandet att romers mänskliga rättigheter än i dag kränks. Det är samma motiv och aktörer som utestänger romer från de rum där beslut om romers villkor fattas, som gör att romer kartläggs, och att romer inte får del av rättigheter som bostad, utbildning, arbetsmarknad, och hälso- och sjukvård.

Antiziganismen har tillåtits fortleva genom att den har tillåtits passera utan att ansvar har utkrävts. Det är vår mening att antiziganismen bara kan stoppas om fler av de samhälleliga aktörerna tar ställning för romers rättigheter och att ansvar utkrävs när rättigheterna kränks. Det är bara genom att konsekvent ta ställning för romers rättigheter och mot antiziganism som vi möjliggör en annan ordning och inte återupprepar historien.